

1.

De arts-psycholoog Professor Doctor Jan Hendrik van den Berg, geboren in 1914 en gestorven in 2012, was in de jaren vijftig tot tachtig een van de meest gelezen en vertaalde Nederlandse schrijvers. In 1965 verscheen zijn boek *Metabletica*, dat meer dan twintig keer herdrukt werd. 'Metabletica', leer der veranderingen, zo noemde hij de theorie die hij zelf ontwierp en die hij steeds verder in nieuwe boeken heeft uitgewerkt. Hij laat daarin zien hoe heel verschillende historische, maatschappelijke, politieke, culturele en religieuze ontwikkelingen op elkaar inwerken, hoe ze elkaar veranderen. Zo schrijft hij in *Metabletica* onder andere over de ontwikkeling van kind naar volwassene in afgelopen eeuwen, over opvoeding, ook de religieuze, over seksualiteit, en in een latere druk signaleert hij nog de recente verkinderlijking in het gedrag van volwassenen. In zijn tweedelige werk *Het menselijk lichaam. Een metabletisch onderzoek* laat hij zien hoe het ontstaan van de Heilig Hartdevotie in de zeventiende eeuw alles te maken had met de medische ontdekking van het hart als orgaan. Uit die tijd stammen ook de eerste beelden van Jezus en Maria, met een vlammend hart op de borst.

Hoofdstuk IV van *Metabletica* gaat over het wonder. Van den Berg is geen theoloog, maar als gelovige stelt hij de prikkelende vraag of God wel wonderen kan doen, waarmee hij ingrijpt in de natuurlijke orde, of hij met zijn wonderen de menselijke wereld zomaar even opzij kan zetten? De mensen, zegt hij, hebben het wonder aan God toegeschreven, als iets sacraals, bovennatuurlijks, metafysisch. Maar het wonder is geen attribuut van God, het is een natuurlijke, menselijke zaak, een attribuut van de mensen. Maar je moet er wel in geloven. Voor mensen die de werkelijkheid alleen vanuit natuurwetenschappelijk perspectief bekijken, haar reduceren tot fysica en chemie, bestaan er geen wonderen. Maar onze werkelijkheid, onze natuur is méér en anders dan dat. Natuur komt van 'natus', letterlijk 'wat geboren werd', geschapen, natuur als schepping. Pas als je gelooft in de wereld als schepping, kan je het wonder waarnemen.

Wat is het wonder dan? 'Dat is de dialoog, die God met de mensen voert,' zegt Van den Berg. Dat lijkt in eerste instantie nogal in strijd met wat hij eerder zegt. Maar hij voegt er direct aan toe: '*dat wil zeggen: de dialoog, die mensen met mensen voeren*'. Ik versta dat zo: God heeft de wereld door zijn woord geschapen. En hij heeft de mensen zijn woord gegeven om er een dialoog mee aan te gaan. Die grote menselijke dialoog is de bron van alle grote verhalen, zoals het grote verhaal van de bijbel, dat vol is van wonderen. Wonderen van bevrijding en solidariteit. Je hoeft, zegt Van den Berg, 'aan de gewooneheid der dingen niets te veranderen om voortdurend wonderen te ervaren. God komt de mensen niet nabij als een transparante geest, maar in mensen, als een vriend, een echtgenoot, een kind.' En in de 'gewooneheid der dingen'. De nabijheid van God is de nabijheid van mensen aan elkaar. Van den Berg heeft het ook nog over de eucharistie als wonder, dat mensen van heinde en ver met elkaar verbindt.

En inderdaad: zo werken al die wonderlijke tekenen die vanouds 'sacramenten' worden genoemd, van doop tot ziekenzalving, op basis van 'de gewoone der dingen': water reinigt en vernieuwt, brood voedt, wijn verheugt, zalf geneest. Dat zijn de wonderen der natuur die de grote mensendialoog begeleiden.

2

De bijbel staat vol met wonderen, maar zij heeft daar heel veel verschillende woorden voor die vertaald worden als tekenen, daden, krachten. Zij vertellen een samenhangend verhaal over verandering, over bekering, bevrijding, genezing, metamorfose. Dat zou je de metabletica van bijbel kunnen noemen. Al deze tekenen zijn symbolisch van aard: ze verwijzen vanuit de gewoone der dingen naar iets groters. Het zijn de voortekenen van een andere, nieuwe werkelijkheid, een nieuwe schepping. Genezingen en dodenopwekkingen komen niet pas in de evangeliën voor. We vinden ze al in de verhalen over de profeten Elia en Elisa, over weduwen die hun gestorven zonen terugkrijgen; over wonderbaarlijke vermenigvuldigingen van olie en brood, over hemelvaarten. De evangelisten gebruiken ze als materiaal voor hun verhaal over Jezus. Ze borduren er op voort. De elementen zijn dezelfde, de variaties eindeloos. In de oudste verhalen en liederen van de Joodse Schrift speelt ook de natuur - als schepping - een grote rol. De zee splijt om de Israëlieten te laten oversteken naar de vrijheid. Bij de verovering van het land staat de zon voor Jozua stil, en om de Debora te helpen in haar strijd tegen de koningen treden rivieren buiten hun oevers. En hoe zullen we binnenkort weer luisteren naar de door Bach zo indringend verklankte woorden waarmee de evangelist Matteüs de dood van Jezus dramatisert: 'Het voorhangsel van de tempel scheurde van boven naar beneden in tweeën, en de aarde beefde en de rotsen scheurden en de graven gingen open en de lichamen van de ontslapen heiligen werden opgewekt' (Matteüs 27:51-52). Dood en opstanding, Goede Vrijdag en paasmorgen ineen.

Natuurlijk moet je dat allemaal niet letterlijk nemen, net zomin als de wonderen van Jezus. Het zijn wonderlijke verhalen van hoop. Want stel je voor dat Jezus in naam van God ingrijpt in het natuurlijke proces van leven en dood door willekeurig wat om zich heen te genezen? Zou dat niet schandalig onrechtvaardig zijn tegenover al die ouders die hun kind verliezen en niet terugkrijgen. Is dat niet een onverdraaglijke gedachte? Dat is wat Van den Berg een mirakel noemt. En, zegt hij: 'Elk mirakel is een blasfemie, omdat het de schepping, die als menselijk tehuis één magistraal wonder uitbeeldt, eigenmachtig, eigenzinnig, eigengereid en daardoor beledigend doorkruist.'

3

Van den Berg eindigt zijn betoog over het wonder in mineur. Hij was sowieso nogal een dwarse cultuurpessimist. Mede daarom is hij in de vergetelheid geraakt. Hij meent dat de dingen van deze wereld zozeer hebben geleden onder vele eeuwen rationalistische vervlakking, dat de schade niet meer te herstellen is. 'God is onherstelbaar afwezig,' besluit hij, 'Vroeger liep hij in en uit. God kan het niet meer, al wil hij het wel. Wij hebben het hem onmogelijk gemaakt. Wonderen komen niet meer voor. Ze kwamen voor.'

Maar daar ben ik het niet mee eens. Mirákels - al die wonderen van 'goden van goud en beloften', die kunnen echt niet meer. En ook al die moeizaam, zogenaamd natuurwetenschappelijk 'bewezen' wonderen van allerlei hedendaagse heiligen als paus Johannes Paulus II en Titus Brandsma - kunnen echt niet meer. Maar echte menselijke wonderen komen nog steeds voor, zelfs zeer natuurwetenschappelijke wonderen. Deze week nog, stond er een in de krant:

Twaalf jaar geleden verkocht Gerard Essing zijn bedrijf en had kunnen gaan rentenieren en golfen. Maar hij wilde een technologie ontwikkelen die een maatschappelijke impact heeft. En zo geschiedde. Afgelopen maandag werd in Alkmaar een fabriek geopend met een reactor waar je alle afval en vuiligheid van onze consumptiemaatschappij in kunt stoppen en dan komt er door superkritische vergassing aan het eind meer energie uit dan erin gaat. En de CO₂ die vrijkomt wordt omgezet in vaste stof, waarmee je huizen kan bouwen. Ik snap er helemaal niets van, maar ik vind dat een groot wonder.

Afgelopen woensdag, een week na de aardbeving, stond in dezelfde krant dat de wonderen in Antakya nu wel voorbij waren. Bedoeld werd dat er bijna geen levenden meer werden gevonden onder het puin. Maar ik denk dat de wonderen nu pas echt gaan komen: 'Twee armen heen om alle oorlogvoerende en om alle rampzalige volken, wonden genezend, uitdelend water en brood,' onvoorwaardelijke liefde en solidariteit, alles omarmende ontferming. Je ziet het gebeuren. Het zijn de armen van mensen die recht doen aan de kracht die hen in den beginne, in beginsel, als beeld en gelijkenis van de Levende, is meegegeven. Mensen die niet bezwijken aan de verleiding om die kracht te misbruiken, en zich te gedragen als een god, als zovelen, maar die die kracht gebruiken ten dienste van anderen. Die lijden kunnen opschorten en mee dragen. Van die mensen zijn er overal ter wereld ontelbaar velen, ook dat is een wonder. Zij lijken op die ene, over wie geschreven staat dat hij, beeld en gelijkenis van de Levende, geen macht begeerde, als een god.

'Ja, Gij doet wonderen,' zingt Psalm 126. Jazeker, wonderen in ons en door ons en met ons. Zo mogen wij zijn.

